

ПРИЈАВА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

1. Име и презиме кандидата: Наташа Козомора Контакт адреса: natasa.kozomora@ff.uns.ac.rs Број телефона: 064 955 33 67 Број индекса: 400020 / 2018
2. Предлог наслова докторске дисертације (на српском и енглеском језику): Језичка слика негативних међуљудских односа у српској и руској лингвокултури The Linguistic Representation of Negative Interpersonal Relations in Serbian and Russian Linguocultures
3. Научна област: наука о језику Ужа научна област којој припада тема дисертације: русистика
4. Предлог ментора Име и презиме: проф. др Марија Стефановић Институција у којој је запослен: Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет Звање: редовни професор Ужа научна област за коју је наставник односно научни радник изабран у звање: русистика Датум избора у звање: 16. новембар 2022.
5. Образложење теме докторске дисертације (до 10000 карактера куцаног текста са размацима): Ово истраживање бави се негативном језичком сликом човека у сфери међуљудских односа у руском и српском језику. Међуљудски односи у овом истраживању схватају се у ширем лингвокултуролошком смислу као систем вредновања и представа о човеку у односу према другима. У циљу реконструкције језичке слике међуљудских односа предмет истраживања су лексеме, фразеологизми и пословице које означавају негативне људске особине у односу према другима. Утврђују се принципи номинације, концептуализације и вредновања ових особина у српској и руској лингвокултури. Иако у лингвистичкој српској и руској литератури постоје истраживања о језичким јединицама којима се описује човек и његове особине, допринос и иновативност овог истраживања огледају се у томе што у двама посматраним језицима до сада није спроведена контрастивна анализа негативних људских особина која истовремено обухвата три аспекта – лексичко-семантички, когнитивносемантички и лингвокултуролошки. Наведени допринос и иновативност постижу се анализом лексичког садржаја с једне стране, и фразеолошко-паремиолошког материјала са друге. Лексички део корпуса омогућиће да се изврши когнитивносемантичка анализа лексема којима се номинују негативно вредноване људске особине у сфери међуљудских односа, док ће фразеолошко-паремиолошки материјал пружити увид у колективне принципе концептуализације датих особина, културне стереотипе и експресивне обрасце који их карактеришу.
5.1. Дефинисање и опис предмета (проблема) истраживања са прегледом владајућих ставова и схватања у литератури у подручју истраживања и позивањем на литературу која је консултована: Предмет овог истраживања чине лексеме које означавају негативне људске особине из сфере међуљудских односа у руском и српском језику, као и фразеологизми и пословице које говоре о негативним људским особинама у односу према другима у руској и српској лингвокултури. Анализа се спроводи са неколико аспеката: дериватолошког, лексичко-семантичког, когнитивносемантичког и лингвокултуролошког. Когнитивносемантичка истраживања полазе од поставке да језик представља средство помоћу којег може да се утврди структура концепта као јединице мишљења, при чему лингвистички методи које се користе за опис семантике језичких јединица постају и методи лингвокогнитивних истраживања (Попова, Стернин

2005: 7). Когнитивни приступ проучавању семантике речи састоји се у спровођењу посебног начина анализе којим се не утврђују само семантичке компоненте, већ се и реконструишу наивна (свакодневна) знања о појмовима и механизми њихове концептуализације, пре свега метафора и метонимија (Пименова 2005: 15–16). Поред утврђивања врсте когнитивне мотивације која се налази у основи формирања апстрактних значења, когнитивносемантички приступ у анализи лексичке семантике подразумева и утврђивање елемената културе који су у њој присутни. Језик се посматра као саставни део културе који садржи не само њене елементе, већ и устаљене принципе концептуализације и категоризације ствари (Бартмињский 2005: 23). За утврђивање културно специфичних елемената концепта важан језички извор чине фразеологизми и пословице. Проучавање пословица са когнитивног аспекта има за циљ да утврди традиционално-историјску садржину концепта. Оне чувају знања о свету и о човеку, што их чини интересантним за изучавање у оквиру когнитивне лингвистике, у плану реконструкције пословичне слике света (Иванова 2006: 4). У лингвокултуролошким истраживањима фразеологизми такође представљају значајан језички материјал, јер се у њима одражава материјална, духовна и социјална култура народа којем припадају (Телия 1996: 215). Поред тога што фразеологизми садрже културно-националне особености, они такође одражавају колективан, субјективан однос народа према стварности која га окружује (Маслова 2001: 63), што доприноси њиховом значају у лингвокултуролошким и семантичко-когнитивним истраживањима.

Основне принципе савремених лингвистичких истраживања чине интегративност, антропоцентричност, комуникативност, дијалогичност, дискурсивност, усмереност ка дубинском познавању језика (Маслова 2018: 172). Објекат овог истраживања је по својој природи интердисциплинаран, будући да су људске особине и њихова класификација предмет проучавања и социолошких и психолошких научних дисциплина. Антропоцентричност се огледа у самом предмету овог истраживања јер се ради о лексемама којима се описују карактерне особине човека. Когнитивносемантичка анализа корпуса укључује неколико етапа: творбену и компонентну анализу лексема које чине корпус; утврђивање врсте когнитивне мотивације која се налази у основи значења лексема, што се постиже увидом у њихова семантичка обележја, етимолошком анализом и посматрањем њихове унутрашње форме.

Лексеме којима се номинују карактерне особине човека Е. В. Шелестјук назива карактерологизмима, што уводи и као нови термин. У проучавању ових лексема у руском и енглеском језику она издваја следеће врсте људских особина: психичке и психолошке особине личности, урођене или стечене; однос према људима и оцена човека у међуљудским односима; однос према социјуму; особине које се односе на морал; особине које се тичу правила етикеције; однос према раду; однос према имовини и новцу; особине у вези са интелектуалним способностима; особине које се односе на снагу воље; емоције и осећања; навике и склоности (Шелестјук 2024: 26). У овом истраживању она се ослања и на асоцијативни експеримент, у којем је задатак био да се наведе што више асоцијација на концепт *човек*. Већина одговора односила се управо на људске особине, а међу њима највећи број јављања имају асоцијације које говоре о особинама које изражавају оцену човека у односу према другима и оне које су социјалне природе, што потврђује значај дате лексике у концептуализацији човека у руској језичко-културној заједници (Шелестјук 2024: 24). Ова дисертација полази од наведеног становишта релевантности људских особина у односу према другима у структури концепта *човек* и заснива се на постојећим њиховим класификацијама у лингвистичким и социолошко-психолошким истраживањима,

5.2. Образложење о потребама научног истраживања:

У оквиру лингвистичких истраживања српског и руског језика до сада није извршена контрастивна анализа језичког материјала којим се означава негативна евалуација човека у међуљудским односима истовремено са више лингвистичких аспеката. Истраживање ће омогућити да се утврде сличности и разлике у семантичким, дериватолошким, когнитивним и лингвокултуролошким обележјима лексема, фразеологизма и пословица којима се номинују негативне људске особине у међуљудским односима у српској и руској лингвокултури.

5.3. Циљ истраживања са нагласком на резултате који се очекују:

Дисертација има следеће циљеве: спровођење семантичке анализе лексема које означавају негативне људске особине у односу према другима у руском и српском језику; утврђивање сличности и разлика у семантичкој структури датих лексема у језицима који се пореде; утврђивање параметара према којима се људске особине из сфере међуљудских односа негативно вреднују у руској и српској језичко-културној заједници; дериватолошка анализа корпуса у циљу утврђивања продуктивних творбених форманата; утврђивање водећих принципа концептуализације негативних људских особина са становишта когнитивне лингвистике; испитивање сличности и разлика у концептуализацији наведених појмова у два лингвокултурама; утврђивање националних и културно специфичних елемената негативног вредновања људских особина у сфери међуљудских односа путем когнитивносемантичке анализе фразеологизама и пословица.

Истраживање полази од поставки когнитивне лингвистике према којима језик представља средство концептуализације стварности и реконструкције језичке слике света. Анализа ће бити усмерена на утврђивање механизма концептуализације негативних људских особина, пре свега путем когнитивних механизма метафоре. Посебан значај имаће анализа фразеологизама и пословица као језичких јединица у којима се чувају културни обрасци и вредносни ставови једног народа.

У истраживању се поставља неколико основних хипотеза: анализа језичких јединица омогућиће да се утврде ванјезички елементи који утичу на концептуализацију негативних људских особина; очекује се да ће семантичке структуре анализираних лексема у руском и српском језику бити у великој мери сличне, будући да је реч о универзалним појмовима којима се описује човек, али и да се ради о словенским језицима и сличним културама; когнитивни механизми који доводе до формирања апстрактних значења у два лингвокултурама ће се у значајној мери поклапати јер су механизми формирања значења у основи универзалног карактера; лексеме које означавају негативне људске особине као апстрактне појмове којима се описује човек у руском и српском језику са когнитивног аспекта у највећој мери биће резултат метафоричког преноса значења са конкретних на апстрактна; изворни домени за стварање значења негативних људских особина у руском и српском језику ће бити блиски јер се ради о блиским културама и принципима концептуализације који су универзалног карактера; одређени број изворних домена биће и различит, што је условљено културним специфичностима и разликама у колективној традицији двају народа; когнитивносемантичка анализа фразеологизама и пословица омогућиће да се издвоје и културно специфични елементи датих појмова, у чему ће се у два језицима уочити и национално-културолошки условљене разлике. Истраживање може дати допринос развоју контрастивне русистике и србистике, когнитивне семантике и лингвокултурологије, али и представљати основу за даља интердисциплинарна истраживања.

5.4. Могућност примене очекиваних резултата:

Добијени резултати моћи ће да се примењују у даљим когнитивнолингвистичким, лингвокултуролошким и интердисциплинарним истраживањима српског и руског језика, као и у настави српског и руског као страних језика у циљу усвајања лексике, фразеологизама и пословица којима се описују негативне људске особине у међуљудским односима, као и усвајања елемената културе, садржаних у датим језичким јединицама.

6. Програм истраживања (фазе) и оријентациони садржај докторске дисертације са кратким описом поглавља:

Програми истраживања (фазе) и оријентациони садржај докторске дисертације:

Истраживање ће се састојати од следећих фаза: утврђивање когнитивносемантичког, етнолингвистичког и лингвокултуролошког теоријског оквира дисертације; прикупљање грађе из једнојезичних експланаторних речника српског и руског језика и речника фразеологизама и пословица; когнитивносемантичка анализа лексичких јединица у изабраним језицима – њихова семантичка, когнитивистичка и формално-језичка класификација; когнитивносемантичка анализа

фразеологизама и пословица и њихова класификација према когнитивносемантичком параметру; спровођење закључне анализе. Дисертација ће се састојати од 8 поглавља: 1. Увод 2. Предмет, методи и корпус истраживања 3. Семантичка анализа корпуса 4. Творбена анализа корпуса 5. Когнитивни механизми номинације лексема и ширења њиховог значења 6. Когнитивносемантичка анализа фразеологизама 7. Когнитивносемантичка анализа пословица 8. Закључак. У *Уводу* ће у првом потпоглављу бити представљене најважније поставке когнитивне семантике присутне у савременој руској и српској литератури. Говориће се о улози језика у реконструкцији језичке слике света и теоријским и методолошким обележјима когнитивносемантичких, етнолингвистичких и лингвокултуролошких истраживања у српској и руској литератури. У другом потпоглављу биће представљена истраживања о доминантим когнитивним механизмима стварања значења, пре свега метафори, али и метонимији. У 2. поглављу *Предмет, методи и корпус истраживања* изложиће се најважније поставке у истраживању људских особина у руској и српској литератури са семантичког и когнитивносемантичког становишта. Након тога, говориће се о методама истраживања и коришћеним изворима. У 3. поглављу *Семантичка анализа корпуса* биће представљена семантичка класификација лексема према следећим сферама: социјална сфера; емотивна сфера; морална сфера. У социјалну сферу сврстане су лексеме које се односе на хијерархијски аспект, на правила понашања и етикеције установљена у друштву и на интеракцијски аспект (*надменный, высокомерный, зануда, подлиза, придирчивый, задиристый, бестактный, наглый... / дрзак, надмен, груб, свадљив, некултуран...*). Емотивна сфера укључује лексеме које се односе на осећајност, као и на емоционални однос и вредновање других (*бездушный, жестокий, нечувствительный, окаменелый, отвратительный... / суров, бездушан, грозан, одвратан*). Морална сфера обухвата лексеме које се односе на нарушавање устаљених моралних принципа и духовних вредности (*злой, нечестный, подлый, злонамеренный, свинья, завидующий... / зао, злонамеран, покварен, непоштен, пакостан, заједљив...*). Након сваке сфере којој одређене лексеме припадају биће представљен опис сличности и разлика у двама језицима. У 4. поглављу *Творбена анализа корпуса* циљ је да се опишу продуктивни творбени модели лексема са значењем негативних људских особина у односу према другима и утврде њихове сличности и разлике у изабраним језицима. Посебно ће бити описана веза између одређених семантичких компонената и врсте деривације. У 5. поглављу *Когнитивни механизми номинације лексема и ширења њиховог значења* лексеме ће бити класификоване према параметру изворног домена метафоричког преноса као доминантног когнитивног механизма у концептуализацији негативних људских особина. Такође ће, као и у претходним поглављима, бити представљене сличности и разлике добијених резултата у руском и српском језику. У 6. поглављу *Когнитивносемантичка анализа фразеологизама* анализираће се фразеологизми који говоре о негативној квалитацији човека у међуљудским односима у српском и руском језику (*волк в овечьей шкуре; держать камень за пазухой; водить за нос; доводить до белого каления; заварить кашу; злой язычок... / окренути леђа неком; газити преко мртвих; радити некое о глави, правити се светац, вук у овчјој (јагњећој) кожи, досадан као стеница; парати носом небо....* У 7. поглављу *Когнитивносемантичка анализа пословица* биће спроведена когнитивносемантичка и реконструкција пословичне слике негативних међуљудских односа у српској и руској лингвокултури (*Раздуй того живот, кто неправдой живет! По привету и собака бежит. Добрый привет и кошки лоб. Над другом посмеялся, над собою поплачешь. За грехи мука, за воровство кнут. Суди Бог того, кто обидит кого. Его копейка нищему руку прожжжет... / Једна му нога другој добра не мисли. Кад идиш вуку на част, поведи пса уза се. Кад се тиква покондири. Ко другоме јаму копа, сам ће у њу пасти. Ко зло чини и дочекаће га. Ко не чува туђе, неће имати ни своје*). У 8. поглављу изложиће се закључци спроведене анализе и дати систематизован преглед сличности и разлика описаног предмета истраживања у руском и српском језику.

7. Методе које ће бити примењене:

Метод компонентне анализе у оквиру семантичког дела истраживања, когнитивносемантичка анализа којом се утврђују когнитивни механизми настанка лексема и развоја њиховог значења и контрастивни метод у циљу утврђивања сличности и разлика у концептуализацији датих појмова у руском и српском језику.

8. Начин избора, величина и конструкција узорка:

Корпус ће чинити до 2000 лексичких јединица са значењем негативних људских особина у односу према другима и до 1500 фразеолошких јединица и пословица. Грађа која чини корпус ексцерпирана је из једнојезичних речника руског и српског језика: *Словарь русского языка в четырёх томах* (1981–1984) под уредништвом А. П. Јевгењеве (МАС) за руски и шестотомни *Речник српскохрватскога књижевног језика* (1967–1978) за српски језик. Ови речници чине примарни извор за грађу, а поред њих, у циљу што прецизнијег семантичког и когнитивносемантичког описа корпуса, биће коришћени и други општи и специјализовани једнојезични речници руског и српског језика и двојезични руско-српски речници: В. И. Даль *Словарь живаго великорусскаго языка* (1881), С. И. Ожегов, Ю. Н. Шведова *Толковый словарь русского языка* (2010), Ю. Н. Шведова *Толковый словарь русского языка с включением сведений о происхождении слов* (2011), Н. Абрамов *Словарь русских синонимов и сходных по смыслу выражений* (1999), А. П. Евгеньева *Словарь синонимов русского языка в двух томах* (2003), А. Н. Тихонов *Новый словообразовательный словарь русского языка для всех, кто хочет быть грамотным* (2014), једнотомни речник Матице српске *Речник српскога језика* (2011), *Речник синонима* под уредништвом П. Ћосића (2008), Д. Гортан-Премк, В. Васић, Љ. Недељков *Семантичко-деривациони речник*, св. 1 (2003), Д. Гортан-Премк, В. Васић, Р. Драгићевић *Семантичко-деривациони речник*. Св. 2 (2006), *Речник српскохрватског књижевног и народног језика* (Речник САНУ) до 22. свеске, М. Фасмер *Этимологический словарь русского языка* (1964–1973), П. Скок *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* (1971–1974), *Этимологический словарь славянских языков, Праславянский лексический фонд* (од 1974.), В. И. Даль *Пословицы и поговорки русского языка* (1987), В. С. Карацић *Српске народне пословице* (1972), А. И. Молотков *Фразеологический словарь русского языка* (1968), Ю. А. Ларионова *Фразеологический словарь современного русского языка* (2014), Ћ. Оташевић *Фразеолошки речник српског језика* (2012), Ј. Матешић *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika* (1982), Б. Станковић *Руско-српски речник* (2009), Р. Бошковић *Руско-српски српско-руски речник* (2022).

9. Место експерименталног истраживања: /

10. Литература и друга грађа која ће се користити (од 10 до 25 библиографских јединица):

1. Апресян, Ю. Д. (1995). *Избранные труды. Том 1. Лексическая семантика. Синонимические средства языка*. Москва: Школа «Языки русской культуры».
2. Арутюнова, Н. Д. (1987). Аномалии и язык (К проблеме языковой «картины мира»). *Вопросы языкознания*, 3, 3–19.
3. Бартми́нский, Е. (2005). *Языковой образ мира: очерки по этнолингвистике*. Москва: «Индрик».
4. Болдырев, Н. Н. (2014). *Когнитивная семантика. Введение в когнитивную лингвистику*. Тамбов: Издательский дом ТГУ им. Г. Р. Державина.
5. Воркачев, С. Г. (2001). Лингвокультурология, языковая личность, концепт: становление антропоцентрической парадигмы в языкознании. *Филологические науки*, 1, 64–72.
6. Голяк, С. (2007). Аспекты лингвокультурного исследования фразеологии. *Славистика*, 11, 186–193.
7. Горбунова, Ю. С. (2018). Лексические единицы, обозначающие нравственные черты характера в русском языке. *Russian Linguistic Bulletin*, 8 (36), 1–4.
8. Гортан-Премк, Д. (1997). *Полисемеја и организација лексичког система у српском језику*. Београд: Институт за српски језик САНУ.
9. Дражић, Ј. (2022). *Приступи проучавању значења речи*. Нови Сад: Филозофски факултет.
10. Иванова, Е. В. (2006). Концепт как одна из основных единиц когнитивной лингвистики. *Вестник Санкт-Петербургского университета*, 9 (3), 40–48.

11. Јовановић, Ј. Б. (2021). Пејоративи у номинацији човека у српском језику. *Јужнословенски филолог*, 77 (1), 127–162.
12. Кубрякова, Е. С. (2004). *Язык и знание: На пути получения знаний о языке: Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира*. Москва: Языки славянской культуры.
13. Маслова, В. А. (2018). Основные тенденции и принципы современной лингвистики, *Вестник РУДН*, Серия: Русский и иностранные языки и методика их преподавания, Том 16, 2, 172–190.
14. Пименова, М. В. (2005). Методология концептуальных исследований. У: Карасик, В. И.–Стернин, И. А. (уред.) (2005). *Антология концептов. Том 1*. Волгоград: Парадигма. 15–19.
15. Попова, З. Д.–Стернин, И. А. (2007). *Когнитивная лингвистика*. Москва: АСТ: Восток-Запад.
16. Радић-Дугоњић, М. (1991). *Међујезички хомоними и пароними у руском и српскохрватском језику*. Београд: Просвета.
17. Ристић, С.–Лазич-Коњик, И. (2020). *Когнитивни правац у српској етнолингвистици – почеци развоја и актуелни проблеми*. Београд: Институт за српски језик САНУ.
18. Скребцова, Т. Г. (2018). Когнитивная лингвистика тридцать лет спустя. *Вестник СПбГУ. Язык и литература*, 15 (3). 465 – 480.
19. Стефановић, М. (2022). *У лавиринту речи. Огледи из руске и српске когнитивне семантике*. Нови Сад: Филозофски факултет Нови Сад, 2022.
20. Телия, В. Н. (1996). *Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты*. Москва: Школа «Языки русской культуры», 1996.
21. Шелестюк, Е. В. (2024). Классификация лексем, обозначающих черты характера (на материале русского и английского языков). *Вестник Челябинского государственного университета*, 1 (483), 22–35.
22. Штрбац, Г. (2018). *Фразеологија о човеку и човек у фразеологији*. Нови Сад: Филозофски факултет у Новом Саду.

ПОТПИС КАНДИДАТА:

НАПОМЕНА:

Поред пријаве теме докторске дисертације, кандидат прилаже:

1. Биографију са тежиштем на ток образовања и усавршавања;
2. Библиографију научних и стручних радова као и саме радове;
3. Личне податке за службену евиденцију Образац бр. 2;
4. Сагласност ментора Образац бр. 3;
5. Оверену фотокопију дипломе о стеченом академском звању магистра наука (за кандидате који пријављују израду докторске дисертације на основу претходно стеченог академског назива магистар наука).

6. Потврду факултета о положеним испитима и испуњеним другим обавезама и научним истраживањима уколико су студијским програмом докторских студија утврђена као услов за пријаву докторске дисертације.

Уколико се докторска дисертација пријављује на језику националне мањине или страном језику, образац се попуњава двојезично (и на српском језику) у складу са Правилима докторских студија Универзитета у Новом Саду.